№ 22 Փետրվարի 17 (Մարտի 1) 1879 Փետրվարի 17 (Մարտի 1) № 22

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կօպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքական վերջին անցքերը։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Նիժից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Գերմանիա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Ցեղեկացոյց։—Բանասիրական։ Վերին-Ագուլիսի գերեզմանատան խնդիրը։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆՑՔԵՐԸ

Ռուս-Թիւրքաց վերջնական խաղաղական դաշնագիրը արդէն կապված է։ Դաշնագիրը ստորագրված, հաստատված և հրատարակված է։

Բերլինի դաշնագիրը կապելուց յետոյ հասարակական կարծիքը թէ Ռուսաստանի և թէ Եւրոպայի մէջ պատերազմի մասին հանգստացած չէր, մինչև որ ստորագրվեցաւ վերջնական խաղաղական դաշնագիրը։

Ռուսաց զօրքերը այժմ արդէն յետ են քաշվում եւրոպական Թիւրքիայից։

Ռուս և անգլիական կառավարութիւնների մէջ վերջին ժամանակ անբաւականութիւն կար Աֆղանիստանի դեսպանութեան առիթով։ Անգլիան չէ կամենում, որ Ռուսաստանը դեսպանութիւն ունենար Կաբուլի մէջ և երբ ռուսաց դեսպանութիւնը հասաւ Կաբուլ, Անգլիան պահանջեց էմիրից, որ նա հեռացնի ռուս դեսպանութիւնը իր մայրաքաղաքից և ընդունի անգլիական դեսպանութիւնը։ Այդ պահանջը Աֆղանիստանի էմիր Շիր-Ալին մերժեց և այդպիսով պատճառ եղաւ Անգլիայի և Աֆղանիստանի մէջ պատերազմի սկսվելուն։

Այդ պատերազմը, ինչպէս երևում է, վերջանալու վրա է։ Անցեալ շաբաթների հեռագիրներից մէկը հետևեալ տեղեկութիւնը հաղորդեց. «կոմս Շուվալով յայտնեց Սալիսբիւրիին, որ ռուսաց Կայսրը Անգլիայի հետ բարեկամական յարաբերութիւնների պահպանելը ի նկատի առնելով, տրամադրված է իսկոյն յետ կանչել Կաբուլից ռուսաց դեսպանութիւնը»…. Սալիսբիւրի պատասխանելով այդ հաղորդութեանը ասում է, որ ռուսաց դեսպանութիւնը Կաբուլում երկու պետութիւնների մէջ անհամաձայնութեան պատճառ էր Միջին Ասիայի գործերի վերաբերութեամբ։ Ռուսաց դեսպանութիւնը կառավարութենից հրաման ստացաւ դուրս գալ Կաբուլից։

Արևմտեան Եւրոպայում սկսվեցաւ պարլամենտական գործունէութիւնը։

Ֆրանսիական ազգային ժողովները, որոնք փակվել էին վերջին մինիստրական կրիզիսի պատճառով, նորից սկսեցին գործել, փետրվարի 1-ին բացվեց գերմանական պարլամենտը, 2-ին անգլիական ժողովները իրանց առաջին նիստը ունեցան։

Հանրապետութեան հաստատվելը Ֆրանսիայում անհրաժեշտ փոփոխութիւններ առաջ բերեց թէ վարչական մասի, թէ քաղաքական և թէ ներքին գործերի վերաբերութեամբ։ Ժիւլ Գրեվի փոփոխեց 18 գլխաւոր պրոկուրորների, զօրաբաժինների 12 հրամանատարներին, դեսպանները և քաղաքական գործիչները նոյնպէս փոփոխվեցան։ Ներքին գործերի մինիստր դը-Մարսեր առաջարկեց պատգամաւորների ժողովին պայմանաւորված ներումն շնորհել կոմունիստներին և այդ առաջարկութիւնը ընդունվեցաւ։

Այդ բոլոր փոփոխութիւնները վերաբերվում են Ֆրանսիայի ներքին գործերին։ Ոչ ոք իրաւունք չունի դրանց մէջ խառնվելու և դրանցից անբաւական լինելու, բացի վերջին կարգադրութենից կոմունիստներին ներումն շնորհելու վերաբերութեամբ, որ ներկայ րոպէում կարող է միջազգային բնաւորութիւն ունենալ։ Այդ կարգադրութիւնը շատ հաճելի չէ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԵՐԻՆ ԱԳՈՒԼԻՍԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Վերին Ագուլիսում կայ մի գերեզմանատուն, որ մի նոր խնդիր է բարձրացրել ժողովրդի և հոգևոր կառավարութեան մէջ։ Այդ գերեզմանատունը երևի մի քանի դար առաջ գործածութիւնից ընկած է եղել, որովհետև բոլոր տապանաքարերը ցոյց են տալիս մինչև հինգ հարիւր կամ աւելի տարվայ հնութիւն։ Նոր գերեզմաններ չը կան։

Յիշեալ գերեզմանատան անյարմար դիրքը, նրա կենդանի մարդկանց բնակութիւնների մէջ ընկած լինելը, դեռ շատ ժամանակ առաջ առիթ էր տուել ժողովրդին մտածելու, որ նրան ոչնչացնեն։ Ի հարկէ, սկզբում այդ միտքը չէր կարող ծագել առողջապահական կէտից, այն ժամանակ դեռ ագուլեցոց ծերերը գաղափար չունէին գերեզմանատան վնասակար ազդեցութեան մասին։ Բայց կեանքի անհրաժեշտութիւնը ստիպեցնում էր աւելորդ տեղ չը տալ մեռելներին, երբ կենդանիների համար շատ փոքր էր տեղը։ Ագուլեցիք սեղմված լինելով իրանց նեղ ձորի մէջ, բաւական գետին չունենալով շինութիւնների համար, տների մեծ մասը ծտի բոյների նման շինված են քարափների գլխին և լեռների կուրծքի վրա։ Իսկ յիշեալ գերեզմանատունը բռնել էր կենտրոնում բաւական հարթ տարածութիւն, որ հարկաւոր էր աւելի կենդանի մարդկների քան թէ մեռելների համար։

Ագուլիսում չեն մնացել այն ծերերից և ոչ մէկը, որ կարողանան յիշել, թէ ո՛ր ժամանակից սկսեցին ոչնչացնել այդ գերեզմանատունը, միայն նրա քարերից կարելի է տեսնել զանազան հին շինութիւնների մէջ, աղբիւրների վրա, և կամուրջների տեղ գործածած։ Բայց դեռ կան մարդիկ, որ յիշում են, երբ գերեզմանատան մի մասը կտրվեցաւ և նրա վրա շինվեցաւ Ագուլիսի այժմեան բազարը իր հրապարակով և խանութներով, որոնց մեծ մասը պատկանում են Թոմայ առաքելոյ վանքին և երկսեռ դպրոցներին։ Նոյն ժամանակ գերեզմանատնից կտրված մասի քարերը վաճառվեցան, և գոյացած փողը միացրին այն գումարի հետ, որ պահվում էր աղքատներին օգնելու անունով։

Բայց ժողովուրդը, դեռ շատ տարիներ առաջ, չէր դադարում գերեզմանատան չորեք կողմից հետզհետէ կտրատել և իր համար տներ շինել։ Եւ գերեզմանների տէրերը վաղուց արդէն անհետացած լինելով աշխարհի երեսից, ոչ ոք ուշադրութիւն չէր դարձնում։ Այսու ամենայնիւ, դեռ հին գերեզմանատնից մնացել էր բաւական տարածութիւն, որ ընկած էր բազարի և բնակութիւնների մէջ տեղում։ Այդ տարածութիւնը ներկայացնում էր մի կեղտոտ հրապարակ, որի վրա շրջակայ գիւղերից Ագուլիսի բազարը եկող շինականները կանգնեցնում էին իրանց չորքոտանիքը։ Այնտեղ աղբ, փայտ, յարդ և ուրիշ այսպիսի բաներ ծախողների հրապարակն էր, իսկ մի մասը ծառայում էր որպէս սպանդանոց։ Երևակայեցէք այն ապականութիւնը, որ այդ խառնափնթորութիւնից կարող էր առաջանալ հանգուցեալների դարևոր շիրիմների վրա….

Ժողովուրդը մտածում էր օր առաջ ազատվել իր քթի տակ գտնվող գարշահոտութիւնից և գերեզմանատունը մի պիտանացու բանի ծառայեցնել։ Մանաւանդ, որպէս յիշեցինք, յիշեալ գերեզմանատունը վաղուց գործածութիւնից ընկել էր, և գիւղից դուրս, բնակութիւնից հեռու կային մի քանի աւելի յարմար գերեզմանատներ։ Այս պատճառով անցեալ տարի (24 մարտի 1878 ամի) տանուտէր պ. Յ. Կոստանդինեանցի խորհրդով Ագուլիսի հասարակութիւնը հաճեցաւ գերեզմանատան մնացած մասնի վրա տնկել տալ մի հասարակաց պարտէզ։ Դա ժողովրդի անհրաժեշտ պէտքերից մէկն էր, որովհետև Ագուլիսում մի տեղ չը կայ, ուր կարելի լինէր ազատ շունչ քաշել։ Այդ մասին պ. տանուտէրի կողմից գործ էին դրված բոլոր օրինական ձևերը, շինական դատարանում վճիռ կայացնելով, իր ժամանակին մարմնաւոր իշխանութեանը իմացում տալով ժողովրդի ցանկութեան մասին, թոյլտուութիւն խնդրելով. բացի դրանից, երբ անցեալ տարի նորին գերազանցութիւնը Երևանի նահանգապետը և Նախիջևանի պ. գաւառապետը Ագուլիս եկան, հաւանութիւն ցոյց տուեցին ժողովրդի նպատակի մասին։

Դեռ անցեալ տարվանից սկսվեցաւ պարտէզի պատրաստութիւնը, և կարծեմ այդ մասին հրատարակվեցաւ «Մշակի» լուրերի մէջ։ Եւ որովհետև պարտէզի համար ջուր պէտք էր, պ. Կոստանդինեանցի հոգացութեամբ (ի հարկէ հասարակութեան ծախսով) մեծ դժուարութեամբ սարերի կուրծքով մի ջրանցք փորվեցաւ, և հեռու տեղից, Ագուլիսի գետից ջուր վեր առնելով, բերեցին հասցրին մինչև գերեզմանատունը։ Պարտէզի գլխաւոր ճեմելիքները փորված էին, և կամենում էին ծառերը տնկել տալ, երբ ձմեռը վրա հասաւ և գործը մնաց առաջիկայ գարունքին։

Մինչև յիշեալ կարգադրութիւնները, գերեզմանատան վրա դեռ բաւական քարեր էին մընացել։ Հասարակութիւնը ցանկանալով, որ այդ նուիրական քարերը մի նուիրական շինութեան համար գործ ածվեն, նրա մի մասը, (կարծեմ մօտ 250 հատի չափ) տուեց պ. Բ. Տէր-Միքէլեանցին, որ նոյն միջոցներում մի նոր եկեղեցի էր շինում և քարի պէտք ունէր։ Պարոնը չը կամենալով ձրի ստանալ այդ նուէրը, իր կողմից վճարեց մի գումար, որ շինուելիք պարտէզի ծախսերի համար գործ ածեն, յետոյ քարերը տարաւ և ածեց նորակառոյց եկեղեցու հիմքի մէջ

Իսկ այժմ Սինոդից ստացվում է մի այսպիսի հրաման, որ հարկաւոր եմ համարում բառ առ բառ արտագրել. հրամանը գրված է 19 դեկտեմբերի 1878 ամի համարաւ 3104. ահա.— «Գողթնեաց գաւառի գործակալ Մովսէս քահանայ Մէլիք Ստեփանեանցը իր յայտարարութեամբ 1878 ամի 10 դեկտեմբերի № 89 ծանուցանում է Սինոդին, թէ պ. Բաղդասար Տէր Միքէլեանցը «քակտելով զհին գերեզմանատունն, որ մերձ Ագուլեաց բազարին, տանէ զքարինս նորին և նովաւ (նոքօք) յօրինէ (կառուցանէ) զեկեղեցի»։ Ուստի կառավարչական մասը ս. Էջմիածնի Սինոդի իր տ. տ. անդամների հրամանի համեմատ հրամայում է «փութով յոյժ» արգելել Տէր Միքէլեանցին չը տանել այն տեղից (գերեզմանատնից) քարեր, և եթէ մինչև այժմ տարած լինի, «փութանակի» վերադարձնել իր տեղը։»

Սինոդի այս հրամանը Նախիջևանի հոգևոր կառավարութիւնը հաղորդելով, իր կողմից աւելացնում է. «Այս առաջադրութիւնը հոգևոր կառավարութիւնս յայտնելով, պատուիրում է վարուել Սինոդի առաջադրութեան «բառական մտքի» համեմատ և այլն։

Վարուելով Սինոդի առաջադրութեան «բառական մտքի» համեմատ, և կատարել նրա հրամանը, կը նշանակէ նախ, պ. Տէր-Միքէլեանցից յետ առնել գերեզմանատան քարերը և բերել իրանց առաջվայ տեղը դնել։ Բայց ես վերևում յիշեցի, թէ պ. Տէր-Միքէլեանցը քարերը դեռ անցեալ տարի գործ էր ածել իր շինել տուած եկեղեցու հիմքի մէջ։ Ուրեմն պէտք է եկեղեցու հիմքը քանդել։ Երկրորդ, քարերը իրանց առաջվայ տեղը դրվելով, ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ պէտք է գերեզմանատունը անշարժ պահել, և այսպէսով Ագուլիսի հասարա-

կարող լինել Գերմանիայի համար, մանաւանդ այս վերջին պետութեան մէջ թափվող սօցիալիստների դէմ ուղղած օրէնքի ընդունելուց յետոյ։

Անգլիական ազատամիտ կուսակցութիւնը անդադար յարձակվում է Բիկոնսֆիլդի քաղաքականութեան վրա։ Այդ կուսակցութիւնը Գլադստոնի առաջնորդութեամբ դատապարտում է պահպանողականների քաղաքականութիւնը և աշխատում է խլել նրանից կառավարչական ղեկը։ Այդ ինտրիգաները շարունակվելու են պարլամենտի ներկայ գործունէութեան ժամանակ և բաւական հետաքրքիր են լինելու։ Լրագիրները [illegible] են յայտնում, որ այս անգամ ազատամիտ կուսակցութիւնը կարող է աջողութիւն ունենալ, որովհետև վերջին անցքերը Աֆղանիստանում և հարաւային Աֆրիկայում (դրանց մասին տեղեկութիւն է տուած «Մշակի» արտաքին տեսութեան բաժնում) Գլադստոնի կուսակցութեան ձեռքը զօրեղ զէնք է տալիս։

Գերմանական պարլամենտի այժմեան նիստերը նոյնպէս հետաքրքիր են լինելու, որովհետև այժմ պարլամենտի մէջ քննվելու են այնպիսի տնտեսական հարցեր, որոնք ամբողջ Եւրօպայի համար նշանակութիւն են ունենալու։ Բացի այդ այժմեան պարլամենտը քննելու է Հիւսիսային Շլեզվիգի հարցը։ Այդ հարցը կարող էր աննշան լինել, եթէ Փրանսիայում հանրապետութիւնը վերջնականապէս հաստատված չը լինէր։

Քանի որ ազգերը ապրում են քաղաքական կեանքով, քանի որ պետութիւնները զբաղված են իրանց ներքին և արտաքին գործերի կարգադրութեամբ, իրանց հպատակների վիճակի բարելաւութեամբ, Հայաստանը տնքում է Թիւրքիայի անտանելի լուծի տակ։ Հարստահարութիւնները Հայաստանի մէջ շարունակվում են, իսկ խոստացած վերանորոգութիւնները չեն գործադրվում։ Հայերին մնում է մխիթարվել մի քանի անձներից իրանց մասին արտասանած գովեստական խօսքերով։ Թիւրքիայի հայը նոր է մտածում զէնք վեր առնել և այն էլ ոչ թէ քաղաքական կեանք ձեռք բերելու համար, այլ միայն իր անձը, իր սեփականութիւնը պաշտպանելու համար....

Վ. Տ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՆԻԺԻՑ

—

2 փետրվարի

Հայաստանի աշխարհագրութեան հետ ծանօթ մարդը գիտէ, որ Ուդին նրա նահանգներից մինն է։ Այդտեղ է, ուր երբեմն հայոց սպարապետները գործ են ունեցել հարևան ազգերի հետ, փորձել են իրանց ոյժը նրանց գլխին։ Ժողովուրդը, որ բնակվում էր այդ նահանգում և բնակվում է այժմ, ուդիացիներն են, որոնց ծագումը մեր երանելի պատմաբան Խորենացին առաջ է բերում հայերից։ Թէ որքան էին նրանք հին, պատմական ժամանակում այդ չը գիտեմ, միայն այժմ չատ—չատ հազար տուն հազիւ լինեն, որ զետեղված են բացառապէս Նիժ և Վարդաշէն գիւղերում։ Ուրեմն բացի այս երկու գիւղերից անկարելի է աշխարհում որոնել ուդիացիներին, մի փոքրաթիւ ժողովուրդ, որ ունի իր սեփական, կոշտ և «կոկորդախօս» լեզուն։ Շրջապատված մահմեդական մոլեռանդ ազգերով նրանք կարողանում են պահպանել քրիստոնէական հաւատը, մեր Լուսաւորչի դաւանութեամբ։

Քրիստոնէութեան գաղափարի տարածողը եղել է առաջին անգամ Եղիշէ առաքեալը Քրիստոսի 70 աշակերտներից մինը. իսկ լուսաւորչական դաւանութիւնը մտցրել է Տրդատի հրամանով Գրիգորիս եպիսկոպոսը սուրբ Վրթանէսի որդին։ Ուրեմն, եթէ ընդունենք, իբրև ճշմարտութիւն, Խորենացու խօսքերը ուդիացիների ծագման մասին, դուրս կը գայ որ սրանք մեզ հայերիս հետ ինչպէս կրօնակից, նոյնպէս ազգակից են, միայն օրոշ լեզուով, որի պատճառը կարելի է բացատրել նրանց բռնած աշխարհագրական դիրքով և առանձնացած կեանքով։

Ուդիացիների յատկութիւնները, ընտանեկան սովորութիւնները, հասարակական կեանքը հետազօտելու արժանի են։ Նրանց պարապմունքների հետ ծանօթանալու համար, բնակած երկրի արդիւնաբերութեան մասին տեղեկութիւն տալու համար, բաւական ընդարձակ գրուածք է հարկաւոր։ Ես այդ աշխատութիւնը մտադիր լինելով կատարել չատ ժամանակում, այժմ կամենում եմ չատ թեթև կերպով ծանօթացնել այս հետաքրքիր ժողովրդի հետ։

Իբրև մի լեռնաբնակ ազգի դաղստանցիների հարևան, ուդիացիները նշանաւոր են իրանց աներկիւղութեամբ ու քաջասրտութեամբ։ Ամենքը հրացանաւորված են մեծից մինչև փոքրը։ Ա՛խ, ո՞ւր էք վանցի խեղճ հայեր, Տաճկաստանի անզէն հայրենակիցներ, աշակերտցի գառը—Թափառական ժողովուրդ.... Երբ ես պատմում էի մի անգամ Տաճկաստանի հայերի կրած հարստահարութիւնների մասին և կարդում էի լրագիրը, ուդիացի քաջերից մինը ընդհատեց ինձ, ասելով. «ա՜խ բաւական է. էլ մի վշտացնիր ինձ. սիրտս այրվում է այդ խեղճ մարդիկների համար. ա՛ռ ինչո՞ւ մենք այնտեղ չենք, որ մեր հրացաններով ջարդէինք, կոտորէինք այդ անիրաւ չերքեզներին ու անզգամ քրդերին։ Արիւն թափել ես էլ չեմ սիրում, բայց քանի որ ուրիշները անիրաւ են, ես ինչո՞ւ չը պէտք է անիրաւ լինեմ իմ անձս պաշտպանելու համար....»

Որսորդութիւնը սրանց ամենասիրելի զուարճութիւններից մինն է։ Չը նայելով, որ այդ զուարճութիւնը լծորդված է մեծամեծ նեղութիւնների ու դժբաղդութիւնների հետ, այնու ամենայնիւ նիժեցին (ես մասնաւորում եմ իմ խօսքս) մեծ բաւականութիւն է համարում, երբ վարազի յետևից ընկած, սպանում է նրան և իր ուսով վերադառնում է տուն։ Այնուհետև սկսում են երկար ու բարակ հացկերոյթներ, որոնք հետևանք են լինում, ի հարկէ, յաջող որսերի։ Այսպիսի հացկերոյթների մէջ անց է կացնում նիժեցին ամբողջ ձմեռը, մինչև գալիս, մօտենում է գործի, պարապմունքների ժամանակը։ Սկսվում է հողագործութիւնը, գիւղացու ապրուստի ամենագլխաւոր միջոցներից մինը, նիժեցին ամենայն առատութեամբ ստանում է իր արտերից ցորեն և բրինձ։ Ծառապտուղների մէջ նշանաւոր են իրանց առատ բերքով փնդուխը և չագանակը, որոնցից Նիժ գիւղի մօտ 600 տուն բնակիչները վաճառահանում են 60—70 հազար րուբլի։

Տնային պարապմունքների մէջ ամենաարդիւնաբերը համարվում է չերամապահութիւնը, որ, կարելի է ասել, հասցրած է իր կատարելագործութեանը։ Առաջին թթի պարտէզները առաջին անգամ տեսնելով, մարդ կը հասկանայ իսկոյն, թէ որքան նուիրված պէտք է լինի այստեղի մարդը չերամապահութեան գործին։

Հաւապահութիւնը տնային պարապմունքների մի այլ ճիւղն է կազմում. միայն երևում է, որ սրանից այնքան օգուտ չէ ստացվում, որովհետև մսեղէնը նուազ լինելով, ամենայն առատութեամբ հաւեր են գործածում կերակուրների մէջ։

կութեան նրա վրա պարտէզ շինելու նպատակը խափանել։

Պէտք չէ զարմանալ Սինօդի մի այսպիսի կարգադրութեան վրա, որովհետև նրան մոլորութեան մէջ է գցել գործակալ տէր Մովսէս քահանան, իր սովորութեան համեմատ ծուռ ու սխալ տեղեկութիւններ տալով *), որպէս այդ երևում է նրա Սինօդին առաջարկած յայտարարութիւնից։ Գործակալը հաղորդում է, թէ «պ. Բ. Տէր-Միքէլեանցը քանդելով հին գերեզմանատունը, որ Ագուլեաց բազարի մօտն է, տանում է նրա քարերը և նրանցով եկեղեցի է շինում։» Դա միանգամայն զրպարտութիւն է։ Որովհետև պ. Տէր-Միքէլեանցը գերեզմանատունը չէ քանդել և այնտեղից ինքնակամ քարեր չէ տարել. այլ մինչև նրա տանելը Ագուլիսի հասարակութիւնը արդէն վճռել էր գերեզմանատունը հասարակաց պարտէզ դարձնել և տանուտէրը քարերը հաւաքել էր տուել։ (Այդ երևում է շինական դատարանի ժապաւինեալ մատենի երես 9, մարտ 24-ի 1878 ամ. վճռից։) Բացի դրանից, պ. Տէր-Միքէլեանցըձրի չէ տարել քարերը և ինքնագլուխ չէ տարել, այլ նրան քարերը տուել է հասարակութիւնը, և փոխարէնը ստացել է մի գումար, որ պէտք է գործ դրվի պարտէզի Ջրանցքի և ուրիշ ծախսերի վրա։ Եթէ նա չընդունէր քարերը, յայտնի բան է, մի ուրիշ մարդ կը գնէր, և տանելով, գուցէ աւելի անպատշաճ շինուածքի համար գործ կածէր։ Եւ միթէ նախ քան պ. Տէր-Միքէլեանցի քարերը տանելը, նոյն գերեզմանատան քարերը դեռ չատ առաջ չէին վաճառվում զանազան մարդկանց։ Եւ միթէ նախ քան պ. Տէր-Միքէլեանցի այն քարերից իր եկեղեցու շինութեան համար գործ ածելը, ուրիշ եկեղեցիների վրա չէին գործածված։ Սուրբ Շմաւօն և Սուրբ Քրիստափոր եկեղեցիների շինուածքի մէջ արդեօք չե՞ն տեսնվում նոյն գերեզմանատան քարերից. իսկ այդ եկեղեցիները դարեւոր հնութիւն ունեն. կը նշանակէ, դեռ մեր պապերի ժամանակում սկսել էին գերեզմանատունը ոչնչացնել։

Բայց գլխաւոր ինտրիգը ուրիշ բանի մէջն է.....

Տէր Մովսէս գործակալի Սինօդին հաղորդած յայտարարութիւնը, որպէս ընթերցողը տեսաւ, բոլորովին կրքից յառաջացած, և զրպարտիչ բնաւորութիւն ունի։ Այդ կը պարզվի հետևեալ հարցերից. 1. Ի՞նչու է միայն պ. Տէր-Միքէլեանցի անունը խաղում այդ յայտարարութեան մէջ, քանի որ նա ոչինչ կապ չունի գերեզմանատունը խափանելու գործի մէջ։ Քանի որ նա միայն քարերի գնողն է, իսկ գնել կարող էր մի Թուրք, երբ նրան քար էր հարկաւոր։ 2. Ի՞նչու գործակալ տէր հայրը իր յայտարարութեան մէջ թագցնում է բուն խնդիրը. ինչու նա չէ յայտնում, թէ Ագուլիսի հասարակութիւնը սկսել է հին գերեզմանատան տեղում հասարակաց պարտէզ շինել, և նրա քարերը տուել է պ. Տէր-Միքէլեանցին եկեղեցու համար գործ ածելու, 3. Ի՞նչու նա իր յայտարարութիւնը տալիս է Սինօդին 9 դեկտեմբերի 1878 ամի, երբ նրանից 9 ամիս առաջ (24 մարտի 1878 ամ.) Ագուլիսի հասարակութիւնը արդէն սկսել էր պարտէզի համար Ջրանցք փորել տալ, ծառեր էր տնկում, և գերեզմանատան քարերը հաւաքելով, նրա վրա ճեմելիքներ էր փորել տալիս։ Եւ այդ բոլորը կատարվում էր գործակալի աչքի առջև։ 4. Ի՞նչու դեռ պ. Տէր-Միքէլեանցը քարերը չը տարած, տէր գործակալը չը յայտնեց Սինօդին, և յայտնում է այժմ, երբ քարերը մտել են մի նոր եկեղեցու հիմքի մէջ։ 5. Միթէ տէր գործակալը ինքը չէր, որ մի «աղայի» հետ պնդում էին, թէ քարերից գոյացած արծաթը պէտք է Էջմիածին ուղարկել, իսկ Ագուլիսի հասարակութիւնը չը ցանկացաւ իր պապերի գերեզմանաքարերը ծախել և փողը Էջմիածին ուղարկել, այլ աւելի յարմար համարեց գործ դնել պարտէզի շինութեան համար։

Վերջապէս, թէ գերեզմանատան խնդիրը, թէ պարտէզի շինութիւնը և թէ պ. Տէր-Միքէլեանցի եկեղեցին,—այդ բոլորը նախ քան գործակալի յայտարարութիւնը յայտնի էին հոգևոր կառավարութեանը։ Որովհետև նոյն իսկ Նախիջևանի հոգևոր կառավարութիւնը, որ այսօր յայտնում է Սինօդի հրամանը,—նոյն իսկ կառավարութեան ներկայացուցիչ և յաջորդ Մամբրէ վարդապետն էր, որ անցեալ տարի մայիս ամսում օծում էր պ. Տէր-Միքէլեանցի եկեղեցու հիմքը նոյն գերեզմանատան քարերի վրա, որ այժմ հրամայում են դուրս քարշել և տանել իրանց տեղը դնել։

Որպէս երևում է, գործակալ տէր Մովսէսը Սինօդին իր հաղորդած յայտարարութեամբ ունեցել է երկու նպատակ. նախ, զրպարտել պ. Տէր-Միքէլեանցին որպէս «գերեզմաններ քանդող» և նրան մի քրէական գործի մէջ գցել. երկրորդ, խափանել Ագուլիսի հասարակութեան գերեզմանատան տեղում պարտէզ շինելը։ Այդ երկու նպատակի մէջ էլ տէր հայրը իր առանձին հաշիւները ունի։ Պ. Տէր-Միքէլեանցի հետ նրա թշնամութիւնը յայտնի է ամբողջ Էջմիածնին։ Այս քանի տարի է, որ պարոնի հետ վարում է նա մի քրէական դատ. հաշտարար դատաւորին գանգատվել է, իբր թէ պարոնը կամեցել է նրան թունաւորել տալ։ Գործը դեռ շարունակվում է։ Այսու ամենայնիւ, քահանան չէ դադարում զանազան առիթներով պարոնի վրա ուրիշ—ուրիշ բողոքներ տալ։ Մի ամիս առաջ նա թղթով դիմել էր շինական դատաւորին (ինչ իրաւունքով) և պ. Տէր-Միքէլեանցի վերաբերութեամբ հաղորդել էր այնպիսի մի զրպարտութիւն, որ անպատշաճ է գրել.... Նրանից մի քանի օր յետոյ դարձեալ քահանան դիմում է թղթով տանուտէրին, յայտնելով, թէ ինչու տանուտէրը չէ պատժում պ. Տէր-Միքէլեանցին, որովհետև նա բազարում անքաղաքավարութիւն էր ունեցել մի վաճառականի հետ։ (Ով է տուել քահանային իրաւունքները)։ Ես բոլորը չեմ գրում, այսքան էլ բաւական է, ցոյց տալու համար քահանայի յարաբերութիւնները պարոնի հետ։—Ուրեմն չատ պարզ է, թէ ինչ կրքերից դրդված, քահանան հաղորդում է Սինօդին, թէ «Պ. Բաղդասար Տէր Միքէլեանցն քանդելով զհին գերեզմանատունն, որ մերձ Ագուլեաց բազարի, տանէ զքարինս նորին և նովաւ յօրինէ զեկեղեցի»։ Բայց պէտք չէ մոռանալ, որ պարոնը թէ իր կարողութեամբ և թէ պատւով, Ագուլիսի առաջին մարդն է համարվում։ Բայց ինչ գործ ունի քահանան Ագուլիսի հասարակութեան հետ, ինչու է կամենում հասարակաց պարտէզը խափանել։ Այսքան տարի Ագուլիսի հասարակութեան խաղաղութիւնը վրդովելով, զանազան երկպառակութեանց և խռովութեանց պատճառ լինելով, վերջապէս ժողովրդին անտանելի դարձաւ,—այժմ քահանան տեսնում է, որ ժողովրդի մէջ ստորագրվում է մի խնդիրք Վեհ. Կաթողիկոսին առաջարկելու համար, որ նրան հեռացնեն Ագուլիսից. և մտածել է ժողովրդի հետ մի խաղ խաղալուց յետոյ դուրս գալ այստեղից։ «Արջք օրհասականք հզօրագոյնք կաւին»—ասում է Եղիշէն։

Դառնալով դէպի Սինօդը, ես այսքանը կասեմ, որ նրան պէտք է յայտնի լինի տէրութեան օրէնքը գերեզմանների մասին, որով թոյլ չէ տրվում, որ գերեզմանատները մարդկանց բնակութիւնների մէջ գտնվէին, այլ հրամայվում է մի որոշ չափով հեռացնել բնակութենից։ Ուրեմն թոյլ չը տալ Ագուլիսի հասարակութեանը կատարել տէրութեան օրէնքը, արգելել նրանց, որ գերեզմանատան տեղը հասարակաց պարտէզ չը շինէին,—իմ կարծիքով, չատ հեշտ չէ։ Որքան մեզ համար թանգ լինէին մեր պապերի չիրիմները, այնքան աւելի թանգ է մեր որդիների առողջութիւնը։

Եթէ հոգ. կառավարութիւնը կամենում է

---

*) Նոյն այս տէր Մովսէսը առաջարկել էր Սինօդին մի ուրիշ յայտարարութիւն, իբր թէ Ագուլիսի դպրոցներում կրօնի դասատւութիւնը հոգաբարձուներից արգելված է. իսկ Սինօդը քննելով գտաւ, որ քահանայի հաղորդած տեղեկութիւնը կատարեալ զրպարտութիւն էր։

Նիժեցիների պարապմունքը մի կողմից, երկրի արդիւնաբերութիւնը միւս կողմից պատճառ է եղել, կարծում են, որ նրանք չափազանց հարուստ են։ Ամեն մի յետ ընկած, պատառոտված մարդ, որին ամենայն հեշտութեամբ կարելի է համաձայնացնել ծառայ մտնել քեզ մօտ — մտածում ես — 8—10 հազար րուբլ փող ունի։ Եւ ինչ է անում նա այդ փողերը, ինչ էք կարծում. — Թաղում է ամենայն զգուշութեամբ գետնի տակ, «ղի ոչ ցեց և ուտիճ կարասցէ մերձենալ առ նա»։ Երբեմն երբեմն նրա հարստութեան նշանները երեւում են կանանց վրա և ոչ մի այլ տեղ։

Ինչպէս տեսնում էք ուդիացիները, որոնց ներկայացուցիչները վեր առանք նիժեցիներին, ունեն իրանց արդիւնաբեր պարապմունքներ, հանգիստ կեանք, հարստութիւն։ Մնում է միայն ուսում, գիտութիւն։ Երեւում է դրանց մէջ այդ ուսման, գիտութեան հետքերը, կամ գոնէ համակրում են ուսումնարանական գործին, — ոչ։ — Բայց չէ, նիժեցիք ունեն մի ուսումնարան, որի մասին շուտով կը խօսեմ իմ երկրորդ նամակումս, որովհետեւ սա երկարում է։

**

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ներկայ համարի բանասիրականի բաժնում տպելով Վերին-Ագուլիսի գերեզմանատան խնդիրը վերնագրով յօդուածը հարկաւոր ենք համարում հաղորդել հետեւեալ տեղեկութիւնը, որ մենք քաղում ենք հաստատ աղբիւրներից։ Մի քանի ժամանակ սրանից առաջ հայ եպիսկոպոսներից մէկը դիմել էր վերին-ագուլեցի պ. Բ. Տէր-Միքայէլեանցին առաջարկելով նրան մի գումար նուիրել Ս. Էջմիածնի ճեմարանին։ Պարոնը մերժել էր սրբազանի խնդիրքը և պատասխանել էր, «ճեմարանը այնքան միջոցներ ունի, որ կարողացաւ իր աւելորդներից մի նշանաւոր գումար ուղարկել Կ. Պօլիս Վահրամ եպիսկոպոս Մանկունու ձեռքով *)։ Այն գումարը, որ դուք ինձանից խնդրում էք ճեմարանի համար, ես լաւ եմ համարում նուիրել աւելի աղքատ հիմնարկութիւններին, քան թէ ճեմարանը»։ Այդ անցքից յետոյ ծագում է Վերին-Ագուլիսի գերեզմանատան խնդիրը։

—

Հոգեւոր իշխանութեան ուշադրութիւնը դարձնում ենք այն հարցերի վրա, որոնք առաջարկված են ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻ գործակալ քահանայ տէր Մովսէսին։

—

*) Այդ տեղեկութիւնը մեզ շատ կասկածաւոր է երեւում։ Դրա մասին մենք հարց էլ առաջարկեցինք, բայց ոչ ոք չը պատասխանեց։ Խմբ.

«Донск. Пчела» լրագիրը հաղորդում է որ ՄՕԶԴՕԿՈՒՄ նորերումս կատարվեցաւ մի խնջոյք Պօղոս Շլտեանի 25 տարվայ ամուսնական կեանքի տարեդարձի առիթով։ Շքեղ ճաշի ժամանակ խօսվեցան ճառեր, որոնցից յայտնիւեցաւ որ պ. Շլտեան նուիրել է 300 ր. Մօզդօկի հայոց դպրոցին, 300 ր. Նոր-Նախիջեւանի իգական պրօգիմնազիայի մէջ մի ստիպէնդիա հիմնելու համար, բացի սորանից պարոնը իր հաշւով պահում է նոյն ուսումնարանի մէջ ուսուցիչ, որ իր ուսումը Մօսկվայում է աւարտել։

—

«Кавказъ» լրագիրը տպել է իր փետրվարի 15-ի համարի մէջ մի քննադատութիւն փետրվարի 10-ին Թիֆլիսի հին Ներսիսեան դպրոցի շինութեան մէջ տուած հայոց ներկայացման մասին։ Յօդուածագիրը ցոյց է տալիս ներկայացման խոշոր պակասութիւնները և ուշադրութիւն է դարձնում այն անվայել երեւոյթի վրա որ պ. Շահազիզեանի պիէսան առանց հեղինակի համաձայնութեան խաղացվեցաւ։

—

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ հրատարակվող ռուս «Тифлисскія Объявленія» թերթի մէջ կարդում ենք հետեւեալ նշանաւոր հաղորդութիւնը։ «Մեր Դումայի մէջ խնդիր է յարուցած որ ուպրավայի անդամները և քաղաքագլուխը իրաւունք չունենան վարել ուրիշ հասարակական պաշտօններ։ Միտքը լաւ է։ Քաղաքի կառավարիչները սաստիկ զբաղուած լինելով, կարող են գալ ուպրավա (քաղաքային դիւանատուն) միայն առաւօտեան 11 կամ 12 ժամին, որտեղ մնում են մի կէս ժամ, ստորագրում են թղթեր և գնում են»։ Այս նկատողութիւնը անելուց յետոյ, ռուսաց թերթը աւելացնում է որ լաւ կը լինէր եթէ ուպրավայի անդամները չը զբաղվէին քաղաքի զանազան արդիւնագործական ձեռնարկութիւններով, որովհետեւ այդ վերջին պարապմունքները ունեն շատ անգամ կապ ուպրավայի անդամի գործունէութեան հետ։ «Հարկաւոր կը լինէր գորա վրա ուշադրութիւն դարձնել, շարունակում է թերթը։ Օրինակ Թիֆլիսի փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան մէջ ուպրավայի անդամներից մինը վարում էր խորհրդի անդամի պաշտօն, իսկ այժմ, առանց ընկերութեան ընդհանուր ժողովի վճռի, վարում է նոյն բանկի դիրեկտորի պաշտօնն էլ։ Ջենք խօսում այն բանի վրա, որ փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան մէջ գանգատները դիրեկտորի վրա տրվում են ընկերութեան խորհրդին, բացի սորանից ուպրավայի յիշեալ անդամը մասնակցում է քաղաքիս կաշուագործական ձեռնարկութեան մէջ և ինքն էլ անում է այն բոլոր զեկուցումները որոնք վերաբերվում են Թիֆլիսի սպանդանոցների և մսի վրա դրվող տակսայի հարցին։ Իսկ ինչ կը վերաբերի փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան, կարծում ենք որ ընկերութեան անդամները կը ցանկային որ դիրեկտորը, որին նրանք իրանց գումարներ են յանձնում և որին հաւատում են, իրանցից ընտրված լինէր։ Միթէ դիրեկտորի ընտրութեան համար չէր կարելի գումարել ընդհանուր ժողովը»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

—

Այն գահական ճառը, որով Վիլհելմը բացեց պարլամենտի նիստը, գլխաւորապէս ակնարկում է այն դիսցիպլինական օրէնքին, որը, ինչպէս յայտնի է, վաղուց արդէն ընդունված է ֆեդէրական խորհրդարանից. չը նայելով որ խորհրդարանը մեծ զգուշութեամբ, և մինչև անգամ մի քանի փոփոխութիւններով ընդունեց այդ օրէնքը, այնու ամենայնիւ նա պահպանում է իր կատարեալ ոյժը։ Գահական ճառը կատարեալ շնորհակալութիւն է յայտնում պարլամենտին օրէնքի ընդունելութեան համար, բայց դեռ ոչ ոքի յայտնի չէ թէ արդեօք մամուլի դէմ յայտնված օրէնքի մասի՞ն է այդ շնորհակալութիւնը թէ այն օրէնքի, որ հրատարակված է սօցիալիստականների դէմ։ Այդ երկդիմի խօսքերը սաստիկ յուզմունք յարուցին ամենքի սրտերում. բայց և այնպէս ժողովը խորին լռութեամբ լսեց գահական ճառը, և ինչպէս մտնելու ժամանակ, նոյնպէս և դուրս գալու ժամանակ, ժողովը նրան ջերմ կեցցէներով ողջունեց։

Կարծիք չը կայ, որ այս ճառից յետոյ ժողովը շատ լարված դրութեան մէջ էր գտնվում։ Պատմում են որ այդ ճառի առիթով, վերջին ժամանակներս մինիստրները մի փոթորկալի ժողով են ունեցել։

Գերմանիան փետրվարի 11-ին հանդիսաւոր կերպով տօնում էր Վիլհելմի և կայսրուհի Աւգուստայի հարսանիքի յիսնամեայ յօբէլեանը։

Գերմանիայի հարաւային լրագիրներից մէկը կիսապաշտօնական ձեւով յայտնում է, որ եթէ Բօլգարիայի թագը առաջարկէին Բատտէնբերգի իշխանին, նա կը համաձայնէր ընդունել այդ, եթէ միայն ստորագրող պետութիւնների կողմից նա երաշխաւորութիւն ունենար։ Մի և նոյն լրագիրը աւելացնում է, որ Չերնօգօրիայի սէնատօր Պետրօվիչի կանդիդատութիւնը Աւստրիայի կողմից արգելքների է պատահում. այս տեղեկութիւններից երեւում է, որ Բատտէնբերգի իշխանը ուրիշ կանդիդատների անաջողութիւնները տեսնելով, ինքը, վերջապէս կամաց—կամաց սկսում է փարատել իր տարակուսութիւնները։ Բայց ինչպէս երեւում է, նա դեռ զգուշութիւնը ձեռքից չէ կամենում թողնել։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՏԱՇԿԷՆՏ, 12 փետրվարի։ Կաուֆման ընդունեց աֆղանական դեսպանութիւնը։ Էմիրի մասին այլ ևս տեղեկութիւններ չը կան։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 15 փետրվարի։ Գեներալ Գուրկօին Բարձրագոյն հրամանով շնորհված է Ս. Գէօրգի երկրորդ աստիճանի շքանշանը։ «Отечеств. Записки» ամսագիրը առաջին նախազգուշութիւն ստացաւ։ «Русская Правда» լրագիրը երրորդ նախազգուշութիւն ստացաւ և չորս ամսով արգելվեցաւ։ Այսօր առաւօտ Մեծ Իշխան Վեաչեսլավ Կօնստանտինօվիչ վախճանվեցաւ։

ԼՕՆԴՕՆ, 15/27 փետրվարի։ Այսօր համայնքների ժողովում Նօրսկօտ պահանջեց, որ Զուլուսների դէմ պատերազմի համար 1,500,000 ֆունտ ստերլինգ արտակարգ կրեդիտ նշանակվի։ «Standard» լրագիրը յայտնում է, որ այդ պահանջը անարգել կընդունվի։

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ, 15/27 փետրվարի։ Պատգամաւորների ժողովը վճռեց երկարացնել նիստը, որպէս զի ժողովը միջոց ունենայ զբաղվել սահմանադրութեան օրէնքների ծրագրութեամբ։ Հէնց որ այդ օրէնքների ծրագրութիւնը պատրաստ կը լինի, դրան իսկոյն կը քննեն պատգամաւորների ժողովում և սէնատում։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 15 փետրվարի։ «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է, որ փետրվարի 15-ին առաւօտեան 6 ժամին վախճանվեցաւ Խարկովի նահանգապետ իշխան Կրապօտկին։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 15 փետրվարի։ Պետական 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 96 ր. 75 կ., երկրորդ 95 ր. 87 կ., երրորդ 95 ր., չորրորդ 95 ր. 37 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 234 ր. 25 կ., երկրորդ 235 ր., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը 93 ր. 5 կ., երկրորդ 92 ր. 87 կ., ոսկի 8 ր. 49 կ.։ Տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր — Հրատար. ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

պահպանել ազգային հնութիւնները, եթէ նա ցանկանում է, որ չը կորչէին այն բոլորը, ինչ որ նուիրական են եղել մեզ համար, — ես խորհուրդ կը տայի, փոխանակ ագուլեցոց հետ վէճ բացելու, ուշադրութիւն դարձնէին այն վանքերի և եկեղեցիների վրա, որ զանազան տեղերում թուրքերը ծառայեցնում են որպէս անասունների գոմանոց։ Ես խորհուրդ կը տայի ուշադրութիւն դարձնել այն գերեզմանատների վրա, որ թուրքերի գիւղերում քարերը գործ են ածում շինութիւնների համար, իսկ մեռելների հանգստի վրա վարուցանք են անում։ Ես խորհուրդ կը տայի ուշադրութիւն դարձնել վանքային և եկեղեցապատկան հողերի վրա, որ այս և այն հայր սուրբի անհոգութեամբ (իսկ երբեմն յօժարութեամբ) յափշտակվում են։ Վերջապէս ես խորհուրդ կը տայի հոգ տանել կենդանի եկեղեցու կենդանի անդամների շինութեան համար, — իսկ մեռելների վրա հոգ տանելը մեռելների գործն է, այսպէս ասաց մեր Փրկիչը։

Կրկին դառնալով դէպի տէր Մովսէսը, ես գովութեան արժանի եմ համարում նրան, որովհետեւ արժանապատիւ տէր հայրը իր յայտարարութեամբ կատարել է իր ծառայութիւնը և հաւատարիմ է մնացել իր պաշտօնին։ Բայց որպէս Գողթնեաց գաւառի հոգեւոր կառավարութեան գործակալ, նրան պէտք է յայտնի լինէին մի քահանայի վարմունքները, ինչու մինչև այսօր նրա մասին լռել է և տեղեկութիւն չէ տուել իր իշխանութեանը։ Այս պատճառով ես առաջարկում եմ հետեւեալ հարցերը և պահանջում եմ պատասխան։

1. Այն ո՞ր քահանան էր, որին կարճեվանցիք ծեծելով իրանց գիւղից դուրս արեցին, և ինչ գործի համար։

2. Այն ո՞ր քահանան էր, որ սուրբ Յակոբ եկեղեցու մէջ զարգար Օհանէսին ծեծեց և նրան երեք ամիս բանտարկել տուեց։

3. Այն ո՞ր քահանան էր, որ նոյն զարգար Օհանէսի որդուն դատաստանի մատնեց, իբր թէ նա մի երեխայի հետ անբարոյական յարաբերութիւն է ունեցել սուրբ Շմաւոն եկեղեցու վերնատան մէջ, բայց քահանան ստուեցաւ, յանցաւորը արդարացաւ։

4. Այն ո՞ր քահանան է, որ մի նշանաւոր պարոնի հետ քրէական դատ է վարում, և ինչ գործի համար։

5. Այն ո՞ր քահանան էր, որ անդադար դիմում էր Երեւանի նահանգապետին, Նախիջեւանի գաւառապետին և իր ժողովրդի վրա գանգատվում էր, թէ նրան կամենում են սպանել. ովքեր էին սպանողները։

6. Այն ո՞ր քահանան էր, որի անհանգստութեան համար մի քանի անգամ հրամայվեցաւ մարմնաւոր իշխանութիւնից, որ բոլորովին հեռացնեն Գողթնեաց գաւառից, և նա զանազան հնարքներով դարձեալ մնաց իր տեղում։

7. Այն ո՞ր քահանան է, որ ստիպեցրել է Ագուլիսի հասարակութեանը ամեն գիշեր 30 զարաւուլ, իսկ ցերեկները 8 զարաւուլ ման ածել փողոցներում, և ում անձի պահպանութեան համար։

8. Այն ո՞ր քահանան էր, որին Երեւանի նահանգական դատարանը վճռեց երեք ամիս բանտարկութեան և ինչ գործի համար։

9. Այն ո՞ր քահանան էր, որ պ. Դ...ցի տանը, ննջեցեալի սեղանի վրա ահագին խռովութիւն գցեց, թէ իրան մատուցել էին թունաւոր արաղի բաժակ։

10. Այն ո՞ր քահանան էր, որ մի և նոյն օրերում մի ուրիշ պարոնի տան մէջ նոյնպիսի մի աղմուկ բարձրացրեց, թէ իրան մատուցել էին թունաւոր թէյ։

11. Այն ո՞ր քահանան է, որին ոչ մի տուն չեն հրաւիրում, տանտէրերը վախենալով, մի գուցէ իրանց վրա մի չար գցէ։

12. Այն ո՞ր քահանան է, որ միշտ զէնքերով է ման գալիս և ինչի համար։

13. Այն ո՞ր քահանան էր, որ պ. Սաֆրազեանց գիմնազիստին Ագուլիսի բազարում, ահագին բազմութեան առջև, այնպիսի հայհոյանքներ տուեց որ չէ կարելի գրել, և ինչ էր պատճառը։

14. Այն ո՞ր քահանան է, որի վրա տանուտէր պ. Կոստանդինեանցը բողոք է մատուցել Նախիջեւանի գաւառապետին և ինչ գործի համար։

15. Այն ո՞ր քահանան է, որ դպրոցի անչափահաս աշակերտներին խաբում է տանում իր մօտ թուղթ ստորագրել տալիս, որ ուղարկէ Էջմիածին, թէ ժողովուրդը գոհ է իրանից։

16. Այն ո՞ր քահանան էր, որ արգելեց Օրդուբաթի տէր Յարութիւն քահանային թաղել, և նրա մարմինը հինգ օր գետնի վրա թողեց. ինչ էր պատճառը։

17. Այն ո՞ր քահանան էր, որ հրամայեց Օրդուբաթի եկեղեցին փակել, և ինչու համար։

18. Այն ո՞ր քահանան էր, որ ներքին-ագուլեցիներին այն աստիճան յուսահատացրեց, որ նրանք դիմեցին մարմնաւոր իշխանութեանը, և մինչև անգամ մտածում էին կրօնափոխ լինել։ Ի՞նչ գործի համար էր այդ։

19. Այն ո՞ր քահանան էր, որ սուրբ Յովհաննէս եկեղեցում, սուրբ Յակոբ հայրապետի տօնի օրը, երբ ժողովուրդը հաւաքված սպասում էին, որ նա ժամը օրհնէ, պատասխանեց, չեմ օրհնի, մինչև այս ինչ աղան ժամ չը գայ։ Այն ո՞ր աղային էր սպասում տէր հայրը, միթէ աղայութիւնը տիրում է և Աստուծոյ տան մէջ։

20. Այն ո՞ր քահանան էր, որ սուրբ Յովհաննէս եկեղեցու տօնի օրը ինքը պատարագիչ էր և տէր Սիմոնին արգելեց «ողորմեայ» ասել և ինչ էր պատճառը։

21. Այն ո՞ր քահանան էր, որ սուրբ Աստուածածնայ հանդիսաւոր թափօրի միջոցին, յանկարծ թողեց ծիսակատարութիւնը և հայհոյանքներով հեռացաւ եկեղեցական դասից։ Ի՞նչ էր պատճառը։

22. Այն ո՞ր քահանան էր, որ ողորմելի ալաշկերտցի մուրացկանից 10 րուբլ ստացաւ պսակի հրաման տալու համար։ Ո՞րտեղից ճարեց տուաւ այդ գումարը հաց մուրացող ալաշկերտցին։

23. Այն ո՞ր քահանան է, որ ժողովրդին զանազան բամբասանքների առիթ է տալիս։ Ո՞վ է սպասաւորում նրա մօտ։

24. Այն ո՞ր քահանան է, որ չէ ճանաչում ոչ իր չափը և ոչ իր կոչումը, այլ ինքնագլուխ ամեն գործի մէջ խցկվում է։ Ո՞վ կորցրեց Վանանդի եկեղեցու դատը, ո՞վ պատճառ եղաւ, որ թուրքը այսօր հայոց եկեղեցու գաւթումը տներ է շինում։

25. Վերջապէս, այն ո՞ր քահանան է, որին ժողովուրդը «գիժ» կամ «տէր գժիր» է կոչում։ Ի՞նչ բանի մէջն է նրա գժութիւնը։

Վերոյիշեալ 25 հարցերից արժանապատիւ տէր Մովսէս Մէլիք Ստեփանեանցը, իբրև հոգեւոր կառավարութեան գործակալ, իբրև կարգի և օրինաւորութեան պաշտպան, — կը բարեհաճի նկատել, որ յիշեալ քահանան վերին աստիճանի անհանգիստ, խռովարար մէկն է.... Ուստի, ես յուսով եմ, որ արժանապատիւ գործակալը իր սեփական պարտաւորութիւն կը համարի գտնել յիշեալ քահանային և իմ առաջարկած հարցերի համեմատ, ստուգել նրա գործերը, իսկ այնուհետեւ առանց ուշացնելու տեղեկութիւն տալ Սինօդին որպէս զի նա պատժվի։ Այսպիսով հայր գործակալը մի մեծ ծառայութիւն արած կը լինի ագուլեցիներին առանձնապէս, իսկ Գողթնեաց գաւառի հասարակութեանը ընդհանրապէս։ Իսկ եթէ հայր գործակալը զանցառութիւն կը տայ և չի յայտնի Սինօդին, — ես հաւատացած եմ, որ բարձր հոգեւոր կառավարութիւնը այն ժամանակ արդարութեան և իրաւունքի նախանձախնդիր կը հանդիսանայ, և կը պահանջէ իր գործակալից անպատճառ յայտնել յիշեալ քահանայի ով լինելը, որպէս զի նա դատվի և իր արժանաւոր պատիժը ընդունէ։

***

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՌՈՒՍԱՑ ԹԷՅԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻՑ նոր ստացված 100000 ֆունտ Ծուշանի և Կեավտի թէյ սեփական փոխանակութեան 1 ր. 20 կ. մինչև 8 ր. ֆունտը։ Ծուշանի թէյի համար ինձանից գնողներից շատերը նամակներով շնորհակալութիւն յայտնեցին, յոյս ունեմ ապագայում գնողներից նոյնպէս ստանալ։ Ծախվում է մեծ քանակութեամբ և փոքր։ Փօստայի ծախսը ինձ վրա առնում եմ։ Հասցէն Միքայէլեան կամուրջ, «Кавказъ»-ի խմբագրատան տակ։ Վաճառական Ա. Պօղոսեանին։

2—10

ПОСТУПИЛА ВЪ ПРОДАЖУ КНИГА
ШАРАКАНЪ (ՇԱՐԱԿԱՆ)

Богослужебные Каноны и Пѣсни армянской восточной церкви, переводъ съ древне-армянскаго языка Н. Эмина.

Москва. 1879. Цѣна съ пересылкою 3 р. 50 к. Выписывать можно отъ переводчика, живущаго въ Москвѣ, близъ Красныхъ Воротъ, домъ Филитиса.

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐԻ ԽԱՆՈՒԹՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻ ՎՐԱ ստացվել են մեծ քանակութեամբ ՖՐԱԿԻ ԵՒ ՏՐԻԿՕԻ ՍԻՒՐՏԻԿՆԵՐԻ ՇՈՐԵՐ, օրիորդական ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱԿԵՏՆԵՐ, ձմեռային ՊԱԼՏՕՆԵՐ և ՎԱՐՏԻԿՆԵՐ, երեխայոց հագուստներ, ՎԵՐԱՐԿՈՒ—ԽԱԼԱՏՆԵՐ զարդերով, նոյնպէս ընդունվում են ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ զինուորական և քաղաքական հագուստների համար։ Յոյս ունեմ, որ ինչպէս պատուիրողները նոյնպէս և գնողները ԲԱՒԱԿԱՆ ԿԸ ՄՆԱՆ։

34—75

MAISON DE COMMISSION
et d exportation
NICOLAS AMIRAGOFF ET C-o
16, Rue de la Grange-Batelière
PARIS

Կոմիսիօներական տուն ՓԱՐԻԶՈՒՄ։
Գրագրութիւն ՎԵՑ լեզուներով։
Նիկողայոս ԱՄԻՐԱՂԵԱՆՑ

ՕՐԴՈՒԲԱԹՈՒՄ մետաքսեայ գործարանների տէր ԿԱՐԱՊԵՏ Բաբայեանցը կամենում է մի տնային ՎԱՐԺՈՒՀԻ (гувернантка) իր մանկանց համար։

Պայմանների մասին հարցնել «Մշակի» խմբագրատանը։

1—3

Особа, КОНЧИВШАЯ С. ПЕТЕРБУРГСКІЕ ПЕДАГОГИЧЕСКІЕ КУРСЫ (теоретическіе и практическіе), даетъ уроки по всѣмъ предметамъ гимназическаго курса и по новѣйшимъ языкамъ. Готовитъ къ экзамену Домашней Учительницы. Просятъ обращаться въ контору газетнаго агентства Шавердова.

Մի օրիորդ, ՈՐ ԻՒՐ ՈՒՍՈՒՄԸ ԱՒԱՐՏԵԼ Է ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ» (տեսական և գործնական), ընդունում է իր վրա գիմնազիական կուրսի դասեր ամեն առարկաներից, նոյնպէս և նոր լեզուներից։ Պատրաստում է նոյնպէս քննութեան «տնային վարժապետուհութեան» պաշտօնին։ Դիմել «Շավերդեանի լրագրական գործակալութեան կանտորին։»

ԿՕՐՇԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ԵՒ ԵՐԹԵՒԵԿ պատրաստում է երեխաներին ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ բոլոր ուսումնարանների ՓՈՔՐ դասատուների համար։ ՃԱՇԻՑ ԵՏՈՑ ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՆ ԼԻՆՈՒՄ։ Ֆրանսիերէն և գերմաներէն լեզուների գործնական և տէօրետիկական դասեր են տրվում։ Ուսումնարանը գտնվում է Վօրօնցօվսկայա Նաբերեժնայա փողոցի վրա, Բելեաևի նախկին տանը, № 19.

1—3

Բժիշկ Աւետիք Բաբայեան (Բաբայեվ) ընդունում է հիւանդներին Թիֆլիսի բժշկանոցում չորեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ օրերը ջղային և հոգեկան հիւանդութիւններ բժշկելու։ Բացի այդ բժիշկ Բաբայեան (Բաբայեվ) հինգշաբթի և շաբաթ օրերը առաւօտեան 9—10 ժամը ընդունում է իր տանը ներքին հիւանդութիւններ ունեցող կամ էլեկտրականութեամբ բժշկելի աղքատ հիւանդներին։ Հասցէն Սերգիեվսկայա փողոց, տուն Բայանդուրովի։

2—10

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

1879 Թւին

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԵՆ ՕՐ, բացի տօն և տօներին հետևեալ օրերից։

Լրագրի ձևը և պրօգրամման նոյն են մնում։ Մենք ստանում ենք ՍԵՓԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլ է, կէս տարվանը 6 րուբլ։ Գրվել կարելի է ՄԻԱՅՆ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ մէջ։

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպէկով հատը։ Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով՝ ТИФЛИСЪ Редакція «Мшакъ».

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՔԱՐԱԾՈՒԽ „ԹՈՒՄԱՆՍԵԱՆ" ՀԱՆՔԻ

(ՀԱՆՔԻՑ), ՈՐ ԳՏՆՎՈՒՄ Է ՁԷԼՕԲԱՆԻ ԱՐՔՈՒՐՋԱՆԻ ԿՈՒՐՍԷԲԱ ԳԻՒՂՈՒՄ

ԸՆԿ. ՆԷՑՄԱՆ—ՀԷՆԻՆԳ

Ծախվում է ՇԷՕՆԻՆԳԻ ՊՎԻԼԻՕՆՈՒՄ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ՄԻԱՍԻՆ ԱՄԲՈՂՋ ՎԱԳՕՆՆԵՐՈՎ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԿԱՅԱՐԱՆԻՑ ՊՈՒԴԸ 25 ԿՕՊ., ԻՍԿ ՓՈՔՐ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՆԵԼ ՔԱՂԱՔԻ ՄԷՋ ԳՏՆՎՈՂ ՊԱՀԵՍՏԻՑ ՊՈՒԴԸ 28 ԿՕՊԷԿՈՎ։

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ
ԵՒ
ՏԱՐՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

Աշակերտների և աշակերտուհիների ընդունելութիւնը սկսւ յունվարի 8-ին 1879 Թուականի։

Մանկական պարտէզը ընդունվում են մանուկներ, երկու սեռի էլ, 4-ից մինչև 7 տարեկան հասակը, իսկ տարրական դպրոցը 7-ից—12 տարեկանները։

Ուսման ընթացքը յարմարեցրած է միւս դպրոցների ընթացքին, այնպէս որ դպրոցում աւարտողները կարող են մանել տղայք՝ տղայոց և աղջկունք՝ օրիորդաց դպրոցի առաջին դասատունը։

Պարտէզն ու դպրոցը գտնվում են Վելեամինօվսկի փողոցում Իշխան Ն. Ամատունու տանը. №—11։

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Ւ Ց

ՓԵՏՐՎԱՐԻ 17. — ԹԻՖԼԻՍ 1879

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (փետրվարի 16-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	53
Հին 82 պր. մ. արժ. 1000 մ.	1630	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 „	1320	—
Վիգրիշնի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	233	—
Երկրորդ 5% վիգրիշնի »	229	—
Մարսելի կուրսը 245—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա.	10	30
Վիենայի կուրսը աժէ 121 գլ,	100	—
Դուրեժի բարաթը. . .	5	80
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ. . . .	315	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	102	—
Շաքարը բրօցկա . .	7	40
„ միւս տեսակը .	7	30
„ չաքարաւազը .	6	—
„ տրանզիտը. .	6	80
„ մաքուր փճարած	12	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից. . .	7	40
Միւս տեսակը հին սերմից.	6	70
Բուրդը Թուշի . . .	8	—
„ Թարաքամի .	4	10
Ալիւրը Շորագալու .	1	80
„ Երևանի. . .	—	—
Գարին	1	30
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	12	60
Մետաքսը Նուխվայ . .	190	—
Կախեթունը. . . .	140	—
Կոկոնը Նուխեցայ (բոժ.)	40	—
Ֆրիզոնը (լաւը) Ագուլեաց	55	—
Կոֆէն մոկոի. . . .	27	—
„ լիանի . . .	23	—
„ Մարտինկոյին	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները . . .	1	
Ռուսաստան .	2	
Աւստրիա . . .	3	
Անգլիա. . . .	4	
Գերմանիա. . .	2	88
Ֆրանսիա . . .	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդկանների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կօպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ։ Առանձին սենեակներում ամիսը 30 — 50 րուբլ։ Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական։

Երթեևկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան։ Բժշկապետ Անանով։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րօպէ առաւօտեան։ Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րօպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	9. 21	5. 18
Գօրի . . .	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ. .	1. 29	11. 57
Բրօն . . .	6. 47	
Փօթի . . .	9. 40	
	առաւօտ.	
Փօթիից . .	9. 13	
Բրօն . . .	12. 13	
Միխայլօվօ. .	5. 39	1 37
Գօրի. . . .	7. 5	4 8
Թիֆլիս. . .	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ .	90	68	38
Գօրի. .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ .	5. 22	3. 92	2. 18
Բրօն. .	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. [illegible]	9. 75	5. 49

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փօստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7։ Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան։

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փօստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր։ Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը։ Երևանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։ Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր։ Նուխու տրակտից չորեքշաբթի և կիրակի։ Բելիկլիւչի տրակտից երեքշաբթի և շաբաթ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ	կօպ.
Բաց նամակ արժէ .	4
Ռուսաստան և Եւրօպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	8
Ամերիկա	8
Պարսկաստան . .	8
Հնդկաստան . . .	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը ժամը 9-ից մինչև 1 ժամը կէսօրից յետոյ։

Երկուշաբթի. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւններ, Բակստ վեներական և կաշու հ., Քուչարեանց վիրաբուժական և կանանց հիւանդութիւններ։

Երեքշաբթի. Վէրմիշէվ ներքին հ., Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Բակստ կուրծքի և ներվային հ., Ա. Բախուտով կանանց, երեխաների հ. և մանկաբարձութեան. Բէյեր աչքի հ.։

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ ներքին հ., Բակստ վեներական և կաշու հ.։

Հինգշաբթի. Վէրմիշէվ ներքին հ., Քուչարեանց սիֆիլիտական և միզային գործարանների։

Ուրբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ. Բակստ կրծքային և ջղային հ., Ա. Բախուտով կանանց և երեխաների հ. և մանկաբարձութեան։

Շաբաթ. Վէրմիշէվ ներքին հ., Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Բակստ վեներական և կաշու հ., Բէյեր աչքի հիւանդութիւնների

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—ՄԱՏՐԱՍ. Ուսուցիչներ Լ. և Ս. Մենք տպելով ձեր նամակը չը տպեցինք նուիրատուների անունները, որովհետև տպում ենք առհասարակ միայն այն նուիրատուների անունները, որոնք որ և է բարեգործական նպատակով փողը մեզ են հասցնում։ Իսկ իրանց մէջ եթէ հաւաքում են փողերը, չենք տպում։ Եթէ այդ տեսակ բաներով, որոնք թէև շատ գովելի են, լցնէինք մեր թերթի էջերը, էլ տեղ չէր լինի ոչ մի յօդուածի համար։

—ԷՐԶՐՈՒՄ. Հ. Ստացանք ձեր նամակը։ Ցաւում ենք, որ մեր ուղարկած նամակը չէք ստացել։ Նամակը թղթակցութիւնների մասին էր։ Շուտով ձեզ մէկ ուրիշը կուղարկենք։

—ԵՐԵՒԱՆ. Հ. Բ. Այն բաների համար, ինչ որ մեզ յայտնի է հաստատ աղբիւրներից, բացատրութիւնները աւելորդ են։